

**Hindu tempel van de
vereniging BAPS
Swaminarayan Sanstha**

Antwerpen

Erfgoed zonder Grenzen

Bespiegelingen uit het stafkaartproject

Karim Ettourki & Piet Creve

Migrantenerfgoed lijkt in de archiefinstellingen stilaan *incontournable* en daarmee krijgt dit erfgoed uiteindelijk de plaats die het verdient. Het thema is echter vrij recent binnen gesijpeld in de sector. Deze bijdrage schetst een gedeelte van het traject dat het thema 'migratie' gevolgd heeft met vooral aandacht voor het parcours van KADOC-KU Leuven en Amsab-ISG in het voorbije decennium. Centraal in de werking van beide instellingen staat het project 'Stafkaart van het migrantenmiddenveld en zijn erfgoed in Vlaanderen en Brussel 1830-heden', de eerste poging in Vlaanderen om het verenigingsleven van migranten en het erfgoed van de diverse gemeenschappen systematisch in beeld te brengen. De toegenomen interesse voor het migrantenerfgoed in Vlaanderen loopt parallel met de belangstelling voor dit erfgoed in de landen van herkomst. Dit artikel staat stil bij enkele voorbeelden en uitdagingen hiervan. Een pleidooi voor een doorgedreven Europese samenwerking op het terrein van migrantenerfgoed sluit de bijdrage af.

Migrantenerfgoed: een vreemde eend in de bijt?

Recent schreven Amsab-ISG en KADOC de verbreding van hun oorspronkelijke werkterrein naar erfgoed van migranten in het beleidsplan in. Daarmee werd een sluipende evolutie die al jaren bezig was, uiteindelijk geformaliseerd. Amsab-ISG en KADOC staan hiermee niet alleen. Alle archiefinstellingen lopen de maatschappelijke evoluties achterna: telkens opnieuw ontstaan fenomenen, groepen of bewegingen die pas na jaren in het vizier komen van bewaarinstanties. Het eerste gezamenlijke project van Amsab-ISG en KADOC rond migratie betrof erfgoed van Vlaamse emigranten. Dankzij het internationaal erfgoedproject 'Grenzeloos boeiend. Vlamingen in Noord-Frankrijk (1750-1960) – migratie en inculturatie' (2006-2007) maakten de twee instellingen dankzij de steun van de Vlaamse Gemeenschap een stand van zaken op van het in Noord-Frankrijk aanwezige Vlaams/Belgische (e)migrantenerfgoed. KADOC-onderzoeker Henk Byls bouwt in zijn proefschrift 'Religie, Cultuur en Alteriteit. Vlaamse/Belgische migranten in Noord-Frankrijk en Parijs (1850-1960)' voort op die verkennende onderzoeksresultaten. Nauw met deze thematiek verbonden organiseerde KADOC in 2011 het tentoonstellingsproject 'Vlaamse Migranten in Wallonië' dat tot stand kwam in het kader van het Museum van de Vlaamse Sociale Strijd. Terwijl in Gent in het Caermersklooster deze tentoonstelling de aandacht vestigde op de historische migratiebeweging van Vlamingen naar het zuiden van het land belichtte de simultane tentoonstelling 'Migrantenorganisaties in Vlaanderen' in de wandelgangen van KADOC het rijke en diverse actuele verenigingsleven van migranten aanwezig in Vlaanderen (en Brussel). Dit uitdagend tentoonstellingsproject werd uitgewerkt met de derde bachelorstudenten van de hogeschool Sint-Lukas Brussel in samenwerking met diverse

migrantenorganisaties. Het tentoonstellingsproject in Gent ging gepaard met de publicatie van het boek 'Vlaamse migranten in Wallonië, 1850-2000' dat onder het goedkeurend oog van de redacteurs Idesbald Goddeeris en Roeland Hermans van de persen rolde.

Al een tijdje had Amsab-ISG op toevallige wijze enig archief- en documentatiemateriaal verzameld rond het thema migratie, maar het was pas met de overbrenging, of beter gezegd, met de redding van het archief van het Vlaams Centrum voor de Integratie van Migrant (VCIM) in 1999 dat het thema migratie echt op de Amsab-agenda kwam.¹ Er was nu wel een belangrijk archief uit de integratiesector bewaard, maar al snel rees de vraag hoe het zat met de archieven van migranten of etnisch-culturele minderheden en hun verenigingen zelf.

Een eerste verkenning leerde snel dat het met de kennis, de bewaring en de valorisatie van het erfgoed van migranten zelf bijzonder pover gesteld was. Welke informatie was er bijvoorbeeld beschikbaar over de verenigingen van migranten? Bijzonder weinig bleek, want eind 2002 vond de toenmalige Vlaams minister van Gelijke Kansen het hoognodig een 'röntgenfoto te laten maken van de allochtone gemeenschap' omdat daar zo weinig informatie over beschikbaar was, ook in de academische wereld.² Als er al amper gegevens waren over de diverse gemeenschappen zelf, dan was dat voor hun verenigingen en hun erfgoed nog veel minder het geval. Binnen Amsab-ISG werd een werkgroepje opgericht dat deze zaak verder zou proberen uitspitten: *ADEM - archief en documentatie van etnisch-culturele minderheden*.

Wie zich in Vlaanderen in het begin van de jaren 2000 wou verdiepen in de problematiek van het erfgoed van etnisch-culturele minderheden, kwam bijna automatisch terecht bij het Nederlandse project 'Cultureel Erfgoed Minderheden 2001-2004'. Dit initiatief ging uit van het Landelijk Overleg Minderheden (LOM), een overlegorgaan van een aantal koepels van Surinaamse, Caraïbische, Molukse, Turkse en andere verenigingen. Het kreeg steun vanuit twee ministeries, dat van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en dat van Binnenlandse Zaken. Drie werkgroepen met samen 45 mensen gingen aan de slag rond volgende thema's: slavernijverleden, islamitisch erfgoed en migratiegeschiedenis. In die groepen zaten mensen uit diverse disciplines: archivariissen, mensen uit migrantenorganisaties, academici en mensen uit de museumwereld. Het initiatief stond onder leiding van Renée Kistenmaker.

Rond dezelfde tijd kwam ADEM op het spoor van een project rond het erfgoed van Turkse immigranten in Dordrecht. Charles Jeurgens, de toenmalige archivaris van de stad, was heel nauw betrokken bij dat initiatief.³ Binnen de werkgroep kreeg het idee vorm om een bijeenkomst te organiseren waarop zowel Renée Kistenmaker als Charles Jeurgens hun projecten zouden toelichten. Onder de titel *Een gat in de geschiedenis? Trefdag over archieven van etnisch-culturele minderheden* werden uitnodigingen verstuurd naar mensen uit de academische wereld, de integratiesector, de zelforganisaties en de erfgoedsector. Een vijftiental mensen gingen op de uitnodiging in, van de zelforganisaties was er maar één aanwezige.⁴ Na de uiteenzettingen van de Nederlandse sprekers gingen de aanwezigen vooral door op een mogelijk vervolginstituutief en heel snel werd duidelijk waar het schoentje wrong, vooral bij de erfgoedsector.

Het archief- en documentatielandschap in Vlaanderen is door opeenvolgende decreten de facto verkaveld: elke erfgoedinstelling heeft zijn eigen werkerrein en krijgt daarvoor middelen. Wie braakliggend terrein wil ontginnen, kan daarvoor zeker in een eerste fase niet rekenen op extra middelen. Maar het is

1 In het archief van VCIM bevond zich ook het archief van het Vlaams Overlegcomité Opbouwwerk Migratie (VOCOM), de voorganger van VCIM. Van beide is een inventaris beschikbaar, zie de on-line catalogus op www.amsab.be.

2 De Morgen, 30 november 2002.

40 jaar Turkse gemeenschap in België.

3 Het project resulteerde in een tentoonstelling en een boek: C. Jeurgens (e.a.), 'Gurbetçi: Kayapınar, migrantendorp in Turkije/Kayapınar, Türkiye' deki gurbetçilerin köyü', Dordrecht, (2001).

4 P. Creve, 'Een gat in de geschiedenis? Trefdag over archieven van etnisch-culturele minderheden', *Brood & Rozen*, 1 (2004), 73-78.

niet alleen een kwestie van middelen, maar evenzeer van belangstelling, visie en engagement. In 2003 onderzocht Sofie Bollen in hoeverre archiefinstellingen in Vlaanderen zich bezighielden met het verwerven van erfgoed van etnisch-culturele minderheden. Dat onderzoek is uitgevoerd in het kader van haar opleiding archivistiek.⁵ Ook hier was de Nederlandse inspiratie duidelijk: in 2001 had DIVA, de toenmalige koepel voor documentaire informatievoorziening en archiefwezen, al een dergelijke enquête uitgevoerd. In het Vlaams onderzoek werden 59 archiefdiensten aangeschreven, zowel uit de publieke als uit de privésector. 33 instellingen stuurden de enquête terug. In de Vlaamse archiefwereld bleek er weinig te gebeuren rond het erfgoed van etnisch-culturele minderheden. Dat resultaat was niet echt verrassend, maar sommige commentaren waren ronduit verbijsterend, zoals: *'Er zijn ons geen organisaties bekend'*. Binnen Amsab-ISG was er eenvoudigweg niet genoeg draagkracht om een initiatief rond het erfgoed van etnisch-culturele minderheden te leiden. Andere spelers uit de erfgoedsector waren evenmin kandidaat om het voortouw te nemen. De trefdag kreeg dus geen vervolg en de werkgroep ADEM stierf een stille dood.

Maar dat betekende niet dat het thema migratie op de achtergrond verdween, er werd gekozen voor een andere en minder ambitieuze aanpak. Via participatie in diverse erfgoedprojecten van migrantenverenigingen is gewerkt aan de uitbouw van een netwerk van contacten, aan vertrouwensrelaties en aan de uitbouw van meer eigen deskundigheid. Het feit dat Amsab-ISG en KADOC geen overheidsdiensten zijn, speelt zeker een positieve rol bij contacten met relatief jonge migrantengemeenschappen en -organisaties die vaak niet echt positieve ervaringen hebben met overheden. Eigenlijk verschilt die aanpak nauwelijks of niet van die waarmee Amsab-ISG en KADOC in het verleden andere archiefvormers hebben benaderd: het geduldig opbouwen van een netwerk en een vertrouwensrelatie.

Via participatie in diverse erfgoedprojecten van migrantenverenigingen is gewerkt aan de uitbouw van een netwerk van contacten, aan vertrouwensrelaties en aan de uitbouw van meer eigen deskundigheid.

Daarnaast werd er eind 2007 een nieuwe poging ondernomen om rond het erfgoed van migrantengemeenschappen een samenwerkingsverband te creëren op Vlaams niveau. Op initiatief van de historica Leen Beyers ontstond 'AMI – Archief en herinnering van Migratie'. Een beperkte werkgroep met onder andere KADOC en Amsab-ISG formuleerde twee doelstellingen: informeren en sensibiliseren over archiefvorming en stimuleren van aandacht voor diversiteit en migratie in publieke geschiedenis en historisch onderzoek. Die doelen zouden concreet worden in een pilootproject.⁶ Uiteindelijk werd de aanvraag voor een driejarig project ingediend door CeMIS, het Centrum voor Migratie en Interculturele Studies van de Universiteit Antwerpen. Dit project zou de basis leggen

5 S. Bollen, 'Eigen archief eerst? Mogelijkheden en moeilijkheden bij de uitbouw van een archiefbeleid inzake etnisch-culturele minderheden in Vlaanderen', eindverhandeling aan de VUB, 2004.

6 Archief en herinnering van Migratie (verder AMI), verslag van de vergadering van 17 oktober 2007.

voor een toekomstig Vlaams expertisecentrum.⁷ CeMIS bracht een twintigtal geïnteresseerde erfgoedinstellingen en migrantenorganisaties samen. Vanaf het tweede projectjaar gooide de vermindering van de subsidie roet in het eten en het initiatief is in de conceptuele fase blijven steken.

Ondanks deze tegenslag bleven Amsab-ISG en KADOC niet bij de pakken zitten. KADOC diende in partnerschap met Amsab-ISG een projectvoorstel in bij het FWO om een grootschalige registratiecampagne op gang te trekken, een stafkaart van het verenigingsleven van migranten en hun rijke erfgoedcollecties.

Een landelijke registratiecampagne

Het project 'Stafkaart van het migrantenmiddenveld en zijn erfgoed in Vlaanderen en Brussel 1830-heden' ging van start op 1 november 2008. Het initiatief werd initieel (2008-2009) betoelaagd door FWO-Vlaanderen (Max Wildiersfonds). Sinds januari 2010 wordt het dankzij de steun van het Vlaams Ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport en Media (Kunsten en Erfgoed) gecontinueerd als ontwikkelingsgericht erfgoedproject. De doelstellingen van dit project zijn driedig.

Ten eerste beoogt het project de ontwikkeling van een repertorium van het historische en actuele migrantenmiddenveld in Vlaanderen en Brussel en een inventaris van het door hen bewaarde erfgoed. In het bijzonder betreft het archieven, publicaties en audiovisuele bestanddelen die gevormd en bewaard worden door dit in het verleden onderbelichte deel van de *civil society*. Ten tweede biedt het opzet een op maat uitgewerkt vormingsaanbod inzake erfgoedzorg en -beheer, aangepast aan de noden van de diverse migrantenorganisaties. Ten derde wordt in het kader van dit project met verschillende Europese partners gewerkt aan een duurzaam internationaal consortium waarbij de resultaten aangaande dit erfgoed en zijn ontsluiting verankerd en gevaloriseerd kunnen worden in een internationaal perspectief.

7 AMI, verslag van de vergadering van 29 januari 2008.

Deel van het archief van de Sloveense vereniging Na_ Dom Genk.

Een geïntegreerde erfgoedvisie

De hoofdactiviteit van het stafkaartproject bestaat uit de registratieactiviteiten die nagenoeg geheel Vlaanderen bestrijken, inclusief verkennende prospecties

in Brussel.⁸ Procesmatig gaat het om het verzamelen van achtergrondinformatie en contactgegevens, het identificeren en contacteren van vertrouwenspersonen en sleutelfiguren, het samenbrengen van historische en actuele basisinformatie aangaande de betrokken verenigingen uit kranten, historische en sociologische publicaties, gegevens uit het Staatsblad en databanken van lokale administratieve diensten, het afleggen van plaatsbezoeken in de verenigingslokalen, het verzamelen van registratiegegevens en evaluatie van het bewaarde erfgoed, het invoeren van de gegevens in de webdatabank ODIS en het actualiseren en vervolledigen van de verzamelde datacollectie.

Via ODIS en Archiefbank Vlaanderen worden de organisatiefiches en de bewaarde erfgoedgehelen ter beschikking gesteld. Om organisaties bij te staan bij de ordening van hun archieven organiseren KADOC en Amsab-ISG laagdrempelige expertseminaries, op maat van de organisaties. Zo doende kunnen de betreffende verenigingen de eerste stappen zetten naar een verantwoord omgaan met hun cultureel patrimonium. In 2010 en 2011 zijn met succes dergelijke activiteiten ingelast. De organisatie van deze expertiseseminaries en vormingssessies speelt in op de noden van diverse organisaties inzake ondersteuning bij erfgoedzorg en -beheer. Via studiedagen willen KADOC en Amsab-ISG het ruime publiek informeren, sensibiliseren en expertise delen aangaande de ontwikkelingen binnen het lopend project, dit zowel in nationaal als in internationaal perspectief.⁹

Transnationalisme en belangstelling uit landen van herkomst

Dat migratie en de daarmee verbonden problematiek van erfgoed een grenzeloos verhaal is, behoeft geen betoog. In het kader van het stafkaartproject organiseerden Amsab-ISG en KADOC op zaterdag 5 februari 2011 de studiedag 'Gluren bij de Buren, workshop over erfgoed en migrantenorganisaties' bij FARO in Brussel. De studiedag had erfgoedpreservatie en publiekswerking als thema's. Daarin lag de focus nadrukkelijk op expertisedeling. Collega-instellingen uit Frankrijk, Nederland en het Groothertogdom Luxemburg waren uitgenodigd voor een reflectie rond goede praktijken van bewaring en ontsluiting van migrantenerfgoed.¹⁰

Naast expertisedeling dringt verdere internationale samenwerking zich op. Migrantorganisaties zijn niet alleen verankerd in de lokale gemeenschappen, maar opereren ook in grensoverschrijdende netwerken en onderhouden om diverse redenen vaak contacten met landen van herkomst. Vanuit het onderzoeksperspectief is de lokalisatie van dit erfgoed, dat geheel of deels in het land van herkomst wordt bewaard, bijzonder interessant. In de periode na de Tweede Wereldoorlog trokken Spaanse migranten niet alleen naar de grotere (Vlaamse) steden zoals Gent, maar ook naar provinciesteden zoals Aalst en Lokeren. In een stad als Gent is over het verenigingsleven en hun erfgoed vrij veel geweten en één en ander bewaard.¹¹ In de beide provinciesteden zijn de Spaanse gemeenschappen nagenoeg verdwenen en dat is ook het geval voor hun verenigingsleven. Meer zelfs: er zijn nauwelijks materiële sporen van bewaard. Een recent interviewproject in Aalst heeft gelukkig nog heel wat geschiedenis van de vergetelheid gered.¹²

Vanuit het onderzoeksperspectief is de lokalisatie van dit erfgoed, dat geheel of deels in het land van

8 Aanvankelijk gingen de registratieactiviteiten van start in de grootstedelijke arrondissementen Gent, Hasselt, Antwerpen en Brussel (2010). Tijdens het tweede projectjaar (2011) werden de meer verstedelijkte arrondissementen Brugge, Oostende, Kortrijk, Aalst, Sint-Niklaas, Mechelen en Leuven in de werkzaamheden betrokken. De registratie van het migrantenmiddenveld in de meer landelijke arrondissementen Diksmuide, Roeselare, Tielt, Ieper, Veurne, Dendermonde, Eeklo, Oudenaarde, Turnhout, Halle-Vilvoorde, Maaseik en Tongeren staat gepland in het derde projectjaar 2012.

9 Voor meer informatie over andere erfgoedinstellingen in Vlaanderen, zie www.migranterfgoed.be bij 'links'.

10 Het ging om het documentatiecentrum Génériques uit Parijs, Erfgoedcentrum DiEP uit Dordrecht en het Centre de Documentation sur les Migrations Humaines de Dudelange uit het Groothertogdom Luxemburg. Voor het verslag van deze studiedag zie KADOC-nieuwsbrief 2011/2, pp. 15-20.

11 K. Pee, 'Pensado en volver – Migratiebeleving en geschiedenis van Spaanse migranten in Gent sinds 1930', licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2001.

12 Voor Aalst: Informatie van Michel Igual-Pacheco, archivaris bij de stad Aalst. De resultaten van het interview-project zijn te zien op: www.madeinaalst.be/levensverhalen (e-mails van 23 en 24 maart 2011). Voor Lokeren: informatie van Nico Van Campenhout, stadsarchivaris van Lokeren (e-mail van 8 maart 2012).

herkomst wordt bewaard, bijzonder interessant.

Waarom dit zo is, valt moeilijk te achterhalen, of beter gezegd: het gaat wellicht om een wisselende combinatie van redenen. Er zijn natuurlijk de klassieke verklaringen voor het ontbreken van dit erfgoed: verhuizen, ondergelopen kelders, interne ruzies... maar er is allicht meer. Het kan niét liggen aan een volledig gebrek aan belangstelling van de omgeving waar de migranten terecht kwamen. Zo werd reeds in 1968 een thesis gemaakt over de Spaanse gemeenschap in Lokeren.¹³ Er is ook belangstelling voor het erfgoed van migranten uit het moederland zelf. Het *Centro de Documentation de las Migraciones (CDM)*, vroeger het *Centro de la Documentation de la Emigracion Espagnola (CDEE)*, verzamelt erfgoed van Spaanse migranten en hun verenigingen. Zo is het materiaal van de club *Federico Garcia Lorca* uit Brussel overgebracht naar het CDM in Madrid.¹⁴ Een duidelijker zicht op het lot van het erfgoed van Spaanse migranten en hun verenigingsleven in België komt er wellicht na het verschijnen van het doctoraat van de Luikse onderzoekster Maité Molina Marmol.¹⁵

Een treffende casus zijn de religieuze missies in ons land. Het archief van de Zweedse zeemanskerk van Antwerpen is in 2003 overgebracht naar het *Church House* in Uppsala waar het bewaard wordt met de rest van de kerkelijke administratie. Dit archief is een onderdeel het *Svenska kyrkan i utlandet (SKUT)*, de Zweedse Kerk in het Buitenland. Ook de collectie van de Noorse zeemansmissie te Antwerpen, de *Sjømannskirken*, berust grotendeels in het land van herkomst. Het archief werd ondergebracht bij het Noorse staatsarchief, het *Statsarkivet i Bergen*. Dit materiaal bestaat grotendeels uit notulen en correspondentie aangaande de missiewerking, maar ook informele briefwisseling tussen de zeemanspastoors en het hoofdkwartier. Een deel van het fotomateriaal is dan weer terechtgekomen in het zeevaartmuseum van Bergen.¹⁶ Deze erfgoedgehelen maken integraal deel uit van de religieuze missies die vanuit het land van herkomst worden gecoördineerd, maar documenteren ook in belangrijke mate het Scandinavische zeemansleven in Antwerpen.

De betrokkenheid van landen van herkomst bij migrantenorganisaties en hun erfgoed blijkt ook duidelijk uit het volgende voorbeeld. Op 11 juni 2006 organiseerde de vereniging *Associazione Marchigiani* in samenwerking met de Italiaanse *Regione Marche* de herdenking van de vijftigste verjaardag van de mijnramp van Marcinelle. Bij die ramp van augustus 1956 kwamen 136 Italianen om het leven. Daarvan hadden 12 mijnwerkers een achtergrond in de Marken. Die plechtigheid werd bijgewoond door een honderdtal ex-mijnwerkers. Onder de aanwezigen bevonden zich ook burgemeesters van Limburgse mijn gemeenten, de Italiaanse ambassadeur, een Italiaanse delegatie onder leiding van Gian Mario Spacca, voorzitter van het Regionaal Comité Marken en verschillende vertegenwoordigers van verenigingen van Marken uit Canada, Brazilië, Argentinië en Australië. De evenementen vonden plaats in Marcinelle.

Een dag eerder was de Italiaanse delegatie te gast in Genk waar de parallelle herdenking plaatsvond van 60 jaar bilaterale steenkoolakkoorden tussen België en Italië.¹⁷ Beide evenementen werden deels gefinancierd door de Regione Marche. De contacten tussen de Italiaanse regio en de verschillende Italiaanse organisaties in het buitenland worden bestendig tijdens de jaarlijkse bijeenkomsten van het *Comitato Esecutivo del Consiglio dei marchigiani all'estero*, het Uitvoerend Comité van de Raad van Marken in het buitenland. Met de oprichting van het *Archivio Storico dell'Emigrazione Marchigiana (A.S.E.M.)* doet

13 Informatie van Nico Van Campenhout, stadsarchivaris van Lokeren (e-mail van 8 maart 2012).

14 Informatie van Maité Molina Marmol, doctoranda aan de Université de Liège (e-mail van 23 mei 2012). Voor meer informatie over CDM, zie: www.1mayo.ccoo.es

15 Maité Molina Marmol verdedigt haar doctoraats thesis in de herfst van 2012: 'Mémoire, patrimonialisation, immigration. Un étude empirique: la mémoire collective de l'exil et de l'immigration en Belgique'.

16 Gesprek met Virginia Hoel op 17.02.2012.

17 Regione Marche, Notiziario della regionale Marche, anno XXXIII, n. 6-7 Luglio 2006.

de Regio ook duidelijk inspanningen naar het acquireren van cultureel erfgoed van geëmigreerde Italianen. Daarbij richt de Regio zich uitdrukkelijk naar personen en migrantenorganisaties in de diaspora. Op de website van de Regio staat de volgende oproep: 'L'invito a partecipare all'iniziativa è rivolto a tutti i marchigiani (sia che risiedano in Italia, sia che si trovino all'estero); ma è chiaro che le Associazioni e le Federazioni dei Marchigiani nel mondo possono svolgere un insostituibile ruolo di tramite con tutti i privati residenti all'estero che volessero portare un contributo a questo progetto. Per questo vi chiediamo di collaborare e di far conoscere l'iniziativa all'interno delle vostre organizzazioni.'¹⁸

- 18 Vrije vertaling Karim Ettourki: 'De uitnodiging om deel te nemen aan dit initiatief is gericht tot alle Marken (of ze nu in Italië of in het buitenland verblijven) maar het is duidelijk dat verenigingen en federaties van Marken in de wereld een cruciale intermediaire rol kunnen spelen in relatie tot personen die in het buitenland wonen en die willen bijdragen aan dit project. Om deze reden vragen wij u om mee te werken en om dit initiatief bekend te maken vanuit uw organisatie'. [<http://www.cultura.marche.it/CMDirector.aspx?cat=386>]

Publicatie over de Italiaanse emigratie naar België.

Home sweet home

Maakt de migratie-ervaring van groepen mensen deel uit van de geschiedenis van het land van herkomst of van het land van vestiging of van beide? En waar hoort het erfgoed van migranten en hun verenigingsleven dan eigenlijk thuis? Voor alle standpunten zijn argumenten te leveren, maar geen enkele visie kan overtuigend genoeg bepleit worden om de andere definitief uit te tellen. De reden daarvan is dubbel: migraties zijn per definitie fenomenen die een link leggen tussen een plaats van vertrek en een plaats van aankomst. Maar vooral: het zijn de archiefvormers zelf, de verenigingen en individuen, die autonoom beslissen waar hun erfgoed thuishoort en wie meest in aanmerking komt om dat te bewaren. Dat is in deze niet anders dan bij archiefvormers op andere terreinen. Bij die beslissingen kunnen heel wat motieven spelen: persoonlijke

contacten, veronderstelde kwaliteit en dienstverlening van de betrokken instelling, geografische nabijheid, sentimentele overwegingen, enzovoort.

De archiefvormers zijn zo vrij in hun keuze dat ze zelfs kunnen beslissen hun erfgoed op te splitsen: een deel houden in het land van vestiging en een ander deel toevertrouwen aan het land van herkomst. Dat lijkt volkomen haaks te staan op goede praktijken inzake erfgoedzorg en ook onlogisch te zijn, maar dat is het niet per se. Zo overweegt de *Poolse Unie van België* in Beringen-Mijn een opdeling van haar erfgoed: de bibliotheek zou naar Polen overgebracht worden, het andere materiaal zou hier blijven. De reden daarvoor klinkt heel plausibel: de Poolse migratie in Limburg gaat al een hele tijd terug, tot voor de Tweede Wereldoorlog. Maar veel van de huidige nakomelingen van deze migranten lezen nauwelijks of niet nog Poolse boeken. De bibliotheek was dus aan het verkommeren. Wat betreft het ander erfgoed: de vereniging wil dat in België houden omdat dit materiaal het leven van de organisatie in het land van bestemming weerspiegelt.¹⁹

Als er al 'strijd' is om het erfgoed van migratie, dan kadert die soms in een veel grotere 'oorlog' om de geschiedenis. Tot welke nationale geschiedenis behoort de migratie van Polen: tot de Poolse of tot die van (alle) landen waar Polen terecht gekomen zijn? In een binnenkort te verschijnen artikel toont de historica Machteld Venken haarfijn aan hoe migrantengemeenschappen het voorwerp kunnen worden van getouwtrek dat nog een stuk complexer wordt dan dat tussen land van herkomst en vestiging. Poolse soldaten die na het einde van de Tweede Wereldoorlog in België bleven en daar gezinnen stichtten met Belgische vrouwen, werden zowel door de Poolse regering in ballingschap in Londen als door de leiding van het communistische Polen benaderd met de bedoeling hen voor zich te winnen.²⁰

Een belangrijke kanttekening hierbij is dat een vraag vanuit het land van herkomst uiteraard niet vanzelfsprekend resulteert in het verschepen van het erfgoed. Sommige organisaties kiezen uitdrukkelijk voor de inbedding van hun erfgoedcollectie in Vlaanderen. De federatie *Associazioni Cristiane dei Lavoratori Italiani (ACLI)*, Christelijke Organisaties van Italiaanse Arbeiders, bijvoorbeeld heeft vanaf haar ontstaan kort na WOII een onschatbare collectie verzameld en verkiest lokale verankering. Met KADOC zijn er goede contacten om op termijn deze erfgoedgehelen op een professionele manier te kunnen ontsluiten.

Europees samenwerkingsverband

Om de internationale dynamiek van migrantenorganisaties en hun erfgoed te kunnen traceren en opvolgen is internationale samenwerking onontbeerlijk. KADOC en Amsab-ISG waren partners van het project *'Towards a historical database of migrant organisations in Europe'*, een initiatief van het Departement Geschiedenis van de Universiteit van Leiden en het *Institute of Ethnic and Migration Studies (IMES)* van de Universiteit van Amsterdam. Het project werd aanvankelijk gefinancierd door het NWO en stond onder coördinatie van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) te Amsterdam. Een eerste internationale workshop onder leiding van Leo Lucassen vond plaats in Leiden op 20 april 2010. Daar werden de klijtlijnen uitgetekend voor de vorming van een Europees consortium. Een tweede workshop ging door op 23 en 24 september 2010 op het IISG met de initiële partners en deelnemers uit andere Europese universiteiten. Op de agenda stonden de voorstelling van een project voor een Europees consortium, een vergelijking van de initiatieven van de deelnemende instellingen en een bespreking van de mogelijkheden voor de financiering van een Europees project. De financiering van het project door het

19 Zie het verslag van de tweedaagse workshop *Het vergeten middenveld? Migrantorganisaties en hun erfgoed* in het Vlaams Parlement in Brussel op 26 en 27 februari 2010 op <http://www.migrantenerfgoed.be>

20 M. Venken, 'De transnationale en lokale mobilisatie van gewezen soldaten van de Eerste Poolse Pantzerdivisie in België, 1947 – 1970', te verschijnen in *Brood & Rozen – Tijdschrift voor de Geschiedenis van Sociale Bewegingen*, themanummer migratie, 3 (2012).

????????????????

NWO is inmiddels gestopt per 1 maart 2011, maar dat betekent niet het einde van het internationale project. KADOC en Amsab-ISG zijn sinds 2011 toegetreden tot het Centrum voor de Geschiedenis van Migranten (CGM), een samenwerkingsprogramma van Nederlandse onderzoeksinstituten rond migratie en auteur van de website www.vijfeeuwenmigratie.nl.²¹

21 Zie: <http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/cgm/namens-kadoc-kuleuven> en <http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/cgm/namens-amsab-instituut-voor-sociale-geschiedenis>

Migratie is een internationaal fenomeen, dat is een cliché als een huis. Zowel in Vlaanderen als in diverse landen waaruit migranten afkomstig zijn, groeit de belangstelling voor de migratiegeschiedenis en het verwante erfgoed. Bij heel wat academische en culturele instellingen staat migratiegeschiedenis en het erfgoed dat daarmee gepaard gaat, ondertussen hoog op de agenda. Meer samenwerking op dit vlak zou voor onderzoekers, erfgoedwerkers en alle andere geïnteresseerden in Vlaanderen een belangrijke bonus betekenen. Amsab-ISG en KADOC hebben met het stafkaartproject alvast een solide basis gelegd voor de verdere ontwikkeling van het migratiethema binnen hun werking. Hiermee zijn de projectpartners niet enkel operationeel op Vlaams niveau. Ook op het internationale terrein zijn ze manifest aanwezig, en dat maakt het thema grenzeloos boeiend.

????????????????

Biografie

Piet Creve is geaggregeerde Nederlands-Engels-Geschiedenis en licentiaat politieke wetenschappen (VUB). Hij werkt sinds 1984 in Amsab-ISG als archivaris. Van 2002 tot 2007 was hij hoofd van het departement Archief. Zijn belangstelling gaat vooral uit naar de milieubeweging en de migratie naar en vanuit België. Contact: Piet Creve, Amsab-ISG, Bagattenstraat 174, 9000 Gent, piet.creve@amsab.be

Karim Ettourki is master en geaggregeerde in de Oosterse Talen en Culturen (UGent). Sinds 2008 werkt hij binnen de onderzoeksafdeling van KADOC-KU Leuven aan het project 'Stafkaart van het migrantenmiddenveld en zijn erfgoed in Vlaanderen en Brussel'. Hij is ook lid van de beoordelingscommissie Collectiebeherende Cultureel-erfgoedorganisaties binnen Kunsten en Erfgoed - Vlaamse Gemeenschap. Contact: KADOC, Vlamingenstraat 39, 3000 Leuven, karim.ettourki@kadoc.kuleuven.be